

Учинчи боб козоқ-ўзбек адабиётида ислом ва эҳсон масалалари талкинига бағишланган бўлиб, боб шарият ва эҳсон масалаларининг талкинига доир икки фаслга ажратиб ўрганилган.

Ишнинг ютуқлари шундан иборатки, тадқиқотдаги козоқ ва ўзбек адибларининг ижодий мавзулари муштарак мавзулар бўлиб, бу хусус айти пайтда икки қардош халқнинг ягона манбадан озикланиб келганлигини кўрсатади. Зеро, икки халқ ҳам маърифат ва миллий озодлик курашларида жаҳолат, чор ва шўро истибдодига қарши курашган эди. Шу жиҳатдан икки халқнинг дарду қайғуси бир бўлганлиги, айти пайтда уларнинг ягона ғоя остида биргаликда ва ҳамжиҳат бўлганликларини кўрсатади.

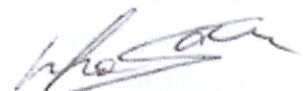
Бобда тадқиқот объекти сифатида иймон, ислом ва эҳсон дея мавзунинг учга ажратилиб ўрганилиши ҳам мақсадга мувофиқ бўлган. Чунки бу уч хусус дидактик адабиётда бир-бирини тўлдирувчи ва бир-бирига боғлиқ уч асосий хусусият саналади.

Ишда икки томонлама ютуқ кузатилади. Биринчиси, соф дидактик адабиёт вакилларида энг асосийлари ўрганилган, иккинчиси эса айрим жаид адиблар ижодидаги дидактик мерос тадқиқ этилган, мавзу доирасида таҳлилга тортилган. Мақсад ва вазифалар тўғри қўйилган ва ечишга ҳаракат қилинган. Ишнинг илмий янгилиги мақсадга мувофиқ очиб берилган. Иш ўша даврнинг нафакат адабий, балки айти пайтда ижтимоий, сиёсий ва маънавий ҳаётини, ўша давр ижодкорларининг ижодий қайфиятини билиш ҳамда очиб бериш нуқтаи назаридан ҳам анча кўп маълумотни камраб олган. Хусусан, ўтиш даври бўлган 19 аср иккинчи ярми ва 20 асрнинг илк чорагидаги сиёсий, диний, ижтимоий, адабий ҳаётдаги кечинмаларга гувоҳ бўлиш мумкин.

Албатта, ҳар бир тадқиқотда бўлганидек бу ишда ҳам айрим жузъий камчилик учрайди. Масалан, дидактик йўналишдаги адабиёт билан ирфоний йўналишдаги адабиётнинг фарқи ишда аниқ-тиник кўрсатиб берилмаган.

Хуллас, мазкур диссертацияни очик ҳимояга тавсия этиш мумкин, деб ўйлайман, ҳурмат билан

Нодирхон Ҳасанов
филология фанлари доктори, профессор
ЎзРФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори
институтининг етакчи илмий ходими

15 СЕН 2021

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ докторанты Хамидулла Таджиевтің «Қазақ және өзбек әдебиеттерінде діни ағартушылық идеялардың көркем бейнеленуі (XIX ғасыр – XX ғасыр басы)» тақырыбындағы докторлық (PhD) диссертациясына

ПІКІР

Қазақстандық танымал әдебиетші ғалым, филология ғылымдарының кандидаты, доцент Төрәлі Қыдырмен бірге жетекшілік етіп отырған ізденуші Хамидулла Таджиевтің «Қазақ және өзбек әдебиеттерінде діни ағартушылық идеялардың көркем бейнеленуі (XIX ғасыр – XX ғасыр басы)» тақырыбындағы зерттеу жұмысы орынды таңдалған және ғылыми тұрғыдан алғанда күніміздегі өзекті тақырыптардың бірі болып есептеледі. Өйткені, бүгінге дейін Қазақстанда да, Өзбекстанда да монографиялық деңгейде мұндай ғылыми зерттеу жұмысы жүргізілмеген.

Алғашқы тарауда зерттеуші XIX ғасыр мен XX ғасыр басындағы қазақ-өзбек халықтарының саяси-әлеуметтік, мәдени-діни өміріне тоқталып, мол деректерді ұсынады. Осы кезеңде көрініс берген саяси-әлеуметтік, мәдени-діни бағыттар жайлы сөз қозғап, олар арасындағы өзара ұқсастықтар мен ерекшеліктер жайлы тың мәліметтерді қамтыған.

Аталған кезеңде ұлтжанды, отансүйгіш зиялы қауым өкілдерінің, әсіресе әдебиет өкілдері шығармаларында орыс отарлаушылығына қарсы идеялар түрлі жолдармен көрініс бергені белгілі. Диссертант міне, осы шығармалардан тақырыпқа қатысты идеяларды анықтап, зерттеу жұмысының бір бөлімі ретінде қарастырып, талдауға тырысқан. Сондай-ақ, алғашқы тарауда түркі халықтары тарихындағы ислами әдебиеттің генезисіне, қалыптасу тарихына қатысты тың деректер ұсынады.

Екінші тарауда діни-ағартушылық бағыттағы әдеби шығармалардың тақырыптық-идеялық және жанрлық ерекшеліктеріне кеңінен тоқталады. Атап айтқанда, ойшыл-ақындар туындыларындағы Иман шарттарының көрінісі, көркем әдебиеттегі пайғамбарлар бейнесі, қиямет қайым мәселелерінің көркем әдебиеттегі бейнеленуі сынды сол кезең әдебиетінде кеңінен орын алған мәселелерге орын берілген.

Үшінші тарау қазақ-өзбек әдебиетінде ислам және ихсан мәселелерін талдауға арналған және шарифат және ихсан мәселелері атты екі тараушаға бөлініп талданған.

Зерттеу жұмысының артықшылығы, қазақ және өзбек ақындарының шығармашылық ерекшеліктері мен ұқсастықтарын, әсіресе екі бауырлас халықтың да бір арнадан нәр алғандығын дәлелдейтін нақтылы фактілер молынан кездеседі. Шын мәнінде, екі халықтың да ағартушылық ой-санасы мен бір-біріне ұқсас тағдыры әсіресе жұмыста зерттеліп отырған орыс отарлауына қарсы күресте екі халықтың да бір идея төңірегінде бірлескен тұстары зерттеуде айқын көрсетілген.

Тарауда зерттеу объектісі ретінде қарастырылып отырған иман, ислам, ихсан тақырыптарының арнайы түрде қаралуы жұмыстың көзделген мақсатқа қол жеткізуіне жол ашқан. Өйткені, бұл үш негіз дидактикалық

ПАРАҚТЫҢ АРҒЫ ЖАҒЫНА
ҚАРАНЫЗ
СМ. НА ОБОРОТНОЙ СТОРОНЕ

эдебиетте бір-бірін толықтырып отыратын, бір-біріне үнемі байланысты қаралуы тиіс болған негізгі түбір болып есептеледі.

Әрине, зерттеу жұмысының жеке тарауларындағы кемшін тұстар да кездеседі. Мысалы, дидактик эдебиет пен сопылық (ирфан) эдебиеттің өзіндік ерекшеліктері толық ашылмаған. Дегенмен, зерттеу жұмысының екі жақты ұтымды жағы көрініп отыр. Біріншісі, жұмыста шын мәнінде дидактик эдебиет өкілдерінің шығармалары зерттеу объектісі ретінде қарастырылған. Екіншісі, кейбір жәдид ағартушылары шығармашылығындағы дидактикалық эдеби мұралардың зерттеуге алынуы. Жұмыстың мақсаты мен міндеттері дұрыс қойылған және олардың шешімдері дұрыс қабылданған. Зерттеу жұмысы сол заманның эдеби өмірін ғана емес, саяси-элеуметтік, рухани өміріндегі көптеген деректерді қамтыған. Әсіресе, XIX ғасыр мен XX ғасырдың алғашқы ширегіндегі саяси, діни, элеуметтік, эдеби өмірге қатысты көптеген мәліметтерді алуға болады.

Қорыта келе, диссертанттың зерттеу жұмысын қорғауға ұсынуға болады деп санаймын.

Қолы

Нодирхон Хасанов

Филология ғылымдарының докторы, профессор

Өзбекстан Республикасы Ғылым Академиясы, Өзбек тілі мен эдебиеті және фольклоры институтының аға ғылыми қызметкері

Мөр: айнала шетінде: Өзбекстан Республикасы Ғылым Академиясы, Өзбек тілі мен эдебиеті және фольклоры институты

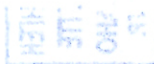
Ортасында: кеңсе

Төртбұрышты мөр:

Айнала шетінде: Өзбекстан Республикасы Ғылым Академиясы, Өзбек тілі мен эдебиеті және фольклоры институты

Ортасында: Кадр бойынша жауапты маман

Қолы

ПАРАҚТЫҢ АРҒЫ ЖАҒЫНА
ҚАРАНЫЗ
СМ. НА ОБОРОТНОЙ СТОРОНЕ

